

A FAJTATISZTA MANGALICA STANDARDJA

RADNÓCZI LÁSZLÓ

ÖSSZEFOGLALÁS

A mangalica sertés a XIX. században, a Kárpát medencében kialakult tipikus zsírsertés. Igénytelensége, jó hizodalmassága kiváló zsírtermelő képessége miatt, az 1800-as évek közepétől az 1950-es évekig, Magyarország legelterjedtebb sertésfajtája volt. A tenyésztési dokumentumokban részletesen leírt, fajtatisztának tekinthető mangalica változatok a szőke mangalica, a fecskehasú mangalica és a vörös mangalica.

A legismertebb, legelterjedtebb színváltozat a szőke mangalica. Általában, ha egyéb jelzőt nem használunk, a mangalica sertés megnevezés hallatán mindenki a szőke mangalicára gondol. A magyar mangalica sertés közepes testméretű, finom, de nagyon szilárd csontozatú zsírsertés. A szőke mangalica szőrzete a szürkétől a sárgáig, illetve a sárgászörsőig minden változatban előfordul, a sárgás vörös színeződést a tartási és talajviszonyok okozzák.

A mangalica sertések bőre pigmentált szürkés-fekete, a természetes testnyílások és a tőrőkarima feketék, a csecsek és a körmök ugyancsak feketék. A szőrzet dús, hosszú, télen gyaluforgácszerűen göndörödő, vastag, tömött, nyáron finomabb, rövidebb, sima lefutású.

A fecskehasú mangalica a dél-magyarországi területeken alakult ki, a szőke mangalica és a szerémségi sertés keresztezéséből, szőrzete az oldalakon és a hátán fekete, a test alsó fele, a has és a toka a szájszegletig húzódnak sárga, fehér, vagy ezüstszerű. A fajta jellemzője a kiváló szerkezeti szilárdság, a durvább szőrzet, az időjárási és tartási viszonyokkal szembeni ellenálló képesség.

A vörös mangalica az ősi magyar szalontai sertés és a szőke mangalica keresztezéséből származik, hagyományos tartási helye az erdélyi, kelet-alföldi térség, de az ország egyéb területein is elterjedt volt. Szőrzete sötétebb, vagy világosabb árnyalatú barnászörső. Termete, súlya nagyobb a többi mangalicánál, ezért növekedési erélye és szaporasága is jobb.

A génmegőrzési program célja a mangalica sertés genetikai és fenotípusos megjelenésének változatlan fenntartása. Ennek követelménye, hogy mindhárom színváltozatban megőrizzük a fajtákra jellemző külső és belső tulajdonságokat oly módon, hogy az állomány a legkisebb génvesztéssel megtartsa formagazdagságát a beltenyésztés elkerülése mellett.

SUMMARY

Radnóczy, L.: THE STANDARD OF THE PUREBRED MANGALICA HOG

The typical fat type breed was developed in the 19th century in the Carpathian basin. As the breed does not require special care and has well fattening ability and excellent fat production from the beginning of the 19th century until 1950 it was the most popular swine breed in Hungary. The fat, bacon and not at least its salami were demanded products in the European market, so it was rightly world famous in its time.

Mangalica breed, to be considered as pure-bred, fully described in the breeding documents, are as follows:

Blond Mangalica: It is the most popular variant. Generally if we do not use other attribute, on hearing the Mangalica denomination, one thinks about Blond Mangalica.

Hungarian Mangalica is a fat-type hog of medium body size with fine, but very strong skeleton. Fur of the breed is dense and long, curling like chips in winter, more tender, shorter and more straight in summer. The skin of the Mangalica is pigmented greyish-black, the openings of the body, the mouth, the rim of nose are black and tits and hoofs also have black colour. The head is medium long, the profile of the nose is slightly curved, the ears are medium large and leaning forward. The minimum number of tits is 5-5 on both sides.

Swallow Bellied Mangalica: The breed was developed in southern Hungarian and Croatian territories from the crossing of Blond Mangalica with the hog of Szerémség (Syrmium). Back and flank

have black fur, but the lower part of the body, the belly and chaps extending to the corner of the mouth, are yellow, white or silvery grey.

Excellent constitutional strength and resistance to weather and keeping conditions, coarser hair are characteristic of the breed. The present Swallow Bellied hogs are smaller than the Blond Mangalica, however according to the descriptions it was a robust animal with lower dressing percentage than in the case of Blond Mangalica and slower gain, but higher adult weight could be achieved.

Red Mangalica: It derives from the crossing of the ancient Hungarian Szalontai hog with Blond Mangalica. The traditional site of keeping of the breed is in the eastern region of the Great Plain, near Transylvania. The fur is darker or reddish brown of lighter shade. Body size and weight exceed the other Mangalica breed, consequently it has a higher growth rate and fertility.

The main purpose of the breed preservation is to conserve the genes of the original Mangalica breed in unaltered form. All the three variants should keep their natural variability without the deleterious effects of inbreeding or loss of genes existing in the present population.

A mangalica sertés a XIX. században, a Kárpát medencében kialakult tipikus zsírsertés. Igénytelensége, jó hizodalmassága kiváló zsírtermelő képessége miatt, az 1800-as évek közepétől az 1950-es évekig, Magyarország legelterjedtebb sertésfajtája volt. Zsírját, szalonnáját, és nem utolsósorban a belőle készült rendkívül népszerű szalámi féléket, nagyon kedvelték az európai piacokon is, így méltán nevezhetjük a maga idejében világhírűnek.

A fajta kialakulása

A fajta kialakulásának időszakában a sertéstartás célja a nedves, mocsaras legelőterületek és az erdők hasznosítása volt. A kor jellemző fajtái az alföldön a nádi sertés, a dunántúli erdős vidékeken a bakonyi sertés, az alföld keleti peremén pedig a nagytestű, vörös színű, szalontai sertés. Ezekre a fajtákra jellemző a késői érés, a lassú növekedés, a rossz vágási kitermelés és a rostos hús, a rágós, nem megfelelő minőségű szalonna. Előnyük a példátlan szervezeti szilárdság, az időjárás viszonyosságok, a koplálás, rossz takarmányozás elviselése és a betegségekkel szembeni ellenálló képesség.

Az 1700-as évek második felétől, a kukoricatermesztés szélesebb körű elterjedésével, és az erdők, legelők feltörésével, szántóterületté alakításával, megváltoztak a tartás takarmányozás feltételei. Ezek a változások az 1800-as években felgyorsultak, a folyók szabályozásával újabb hatalmas mocsarak szűntek meg, és a helyükön előállított gabona lehetővé tette az abrakos hizlalás bevezetését.

Megváltoztak a piaci igények is, megnőtt a kereslet a zsír és a jó minőségű szalonna, valamint a puhább, zsírral átszótt húsok iránt. Az új igényeknek a szabadban, primitív szállásokon tartott régi fajták már nem feleltek meg, megkezdődött a hagyományos fajták zárt körülmények között, jobb takarmányokkal történő hizlalása, és az új körülményeknek megfelelő új fajta kialakítása.

A hagyományos magyar fajták, mint a bakonyi és a szalontai sertés, az uradalmakban az ólázott tartás és a bőséges kukoricával történő hizlalás, valamint a délvidekről származó sumadia sertéssel való keresztezés hatására lassan megváltoztak. A birtokosok, a nagyobb nyereség reményében, a leghizodalmasabb, legjobb vágóértéket mutató állatokat válogatták ki továbbtenyésztésre, a félvad, lassú növekedésű kocákat zsírsertés típusú kanokkal fedeztették.

Ebben az időszakban a göndörszörű sertések különböző típusai, a földközi tenger partvidékén, és a balkántól az akkori Magyarország hegyvidéki területéig húzódóan, széles körben elterjedtek voltak. Ezekből alakult ki az 1800-as évek közepére a mangalica fajta, amelyet 1860-ban már szinte kizárólagosan tenyésztettek az ország kukoricatermő területein. A fajta nem volt egységesnek tekinthető, a típus, a testméretek és a teljesítmény eltérő volt a különböző régiókban, de más volt a bőségesen takarmányozott, gondosan tartott és válogatott uradalmi mangalica, és az időközben felszabadított jobbágyokból lett parasztgazdák kezén lévő, szerényebben tartott, vagy egyes esetekben még mindig legelőn, makkon nevelt, ugyancsak mangalicának nevezett sertés.

A fajtát több színváltozatban tenyésztették, az állomány döntő többsége szőke mangalica volt, de megtalálható a fekete, a fecskehasú, a vörös és a barnás-szürkés ordas, vadas, vagy „baris” színváltozat is.

A fajta leírása

A rendelkezésre álló feljegyzések az ország különböző területein más-más időszakban tenyésztett mangalica sertésekről, eltérő leírásokat adnak, és az ország trianoni békeszerződést követő megosztása után, a tenyésztésszervezési, gazdasági elkülönülés miatt, az egységes nemesítési szemlélet már nem valósulhatott meg. A húsfajták térhódításával a mangalicákat átkeresztették, a maradvány állományok a tervszerű tenyésztés hiányában megváltoztak, közelítettek a fajta kialakításában részt vevő primitív típusok felé.

Az utóbbi időben divattá vált az őshonos fajták tenyésztése, az ilyen állatok hobby célú tartása, és ennek kapcsán számos riport, publikáció jelenik meg a mangalica sertésekről is. Gyakran olyan többé-kevésbé göndörszörű, keverék, vagy eltérő fajtajellegű sertéseket is mangalicának titulálnak, melyek semmiképpen nem tekinthetők a fajtához tartozónak. Emiatt mindenekelőtt a mangalica fogalmát kell pontosítani, meghatározva azt a kört, amelyre ez a kifejezés, mint fajtára szakszerűen alkalmazható.

A gén rezerv tenyésztés, és a jelen ismertetés szempontjából is mangalicának azok a fajtatiszta sertéseket tekinthetők, melyekre a századforduló táján meghatározott részletes fajtaleírások ráillenek, így a két háború között és az ötvenes-hatvanas években vezetett törzskönyvi előírásoknak is megfelelnek. Tenyészcéljukat tekintve magas termelőképességű zsírsertések. Az egyéb göndörszörű primitív fajták itt-ott még fellelhető leszármazottait, ugyanígy a mangalicák régi, vagy modern fajtákkal kialakított keresztezéseit, nem tekinthetjük a fajtához tartozónak, annak ellenére, hogy a napi szóhasználatban minden többé-kevésbé göndörszörű állatot mangalicának neveznek.

A mangalica sertés szaporasága alacsony, az átlagos alomméret 5–6 született malac. Előfordulnak 9–10-es almok is, de ezek kivételes esetek. Az alacsony szaporaság a fajta kialakulásával és szélsőséges zsírsertés irányú hasznosításával függ össze, és genetikailag oly mértékben determinált, hogy a több évtizedes szelekció hatására sem javult érdemlegesen.

A tenyésztési dokumentumokban részletesen leírt, fajtatisztának tekinthető mangalica változatok a szőke mangalica, a fecskehasú mangalica és a vörös mangalica.

Az egyéb — fekete, ordas, baris, vadas — változatok fajtatisztán már hosszú évtizedek óta nem lelhetők fel. Az előforduló ilyen színű egyedek, vagy a mangalica színváltozatok keverékei, vagy egyéb fajtákkal való keresztezésből származnak.

A szőke mangalica

A legismertebb, legelterjedtebb színváltozat, általában, ha egyéb jelzőt nem használunk, a mangalica sertés megnevezés hallatán mindenki a szőke mangalicára gondol.

A magyar mangalica sertés közepes testméretű, finom, de nagyon szilárd csontozatú zsírsertés.

A szőke mangalica szőrzete a szürkétől a sárgáig, illetve a sárgászörösig minden változatban előfordul, a sárgás-vöröses színeződést a tartási és talajviszonyok okozzák.

A mangalica sertések bőre pigmentált szürkés-fekete, a természetes testnyílások és a tűrókarima feketék, a csecsek és a körmök ugyancsak feketék.

A fültő alsó szélén egy világos (3–5 cm átmérőjű) folt található fokozatos átmenettel a pigmentált bőrön, az úgynevezett „Wellmann folt”, ami a mangalica fajtajellegéhez tartozik.

A szőrzet dús, hosszú, télen gyaluforgácsszerűen göndörödő, vastag, tömött, nyáron finomabb, rövidebb, sima lefutású. A gyaluforgácsszerűen göndörödő szőr a fajtajelleghez tartozik. Nem kívánatos a gyűrűs, erősen göndör szőr, valamint a durva, egyenes sörték a hátvonalon, vagy az oldalakon. Ugyancsak nem kívánatos a túl finom „gyapjas” szőr. A mangalicák évszakhoz kötődő szőrváltása nagyon jellegzetes, a vastag, göndör téli szőrtakaró miatt feltűnő. A szakszerűen tartott takarmányozott állatok a vastag szőrköntöst tavasszal levedlik, nyári szőrzetük vékonyabb szálú, sima lefutású. A pigmentált, sötét bőr a vékony szőrzetten jobban átüt, így az állatok nyáron sötétebb, barnás-szürkés színűnek tűnnek. A rossz táplálás, vagy betegség hatására, egyes állatok vedlése elhúzódik, így nyáron is előfordulhatnak vastag göndör szőrt viselő állatok a falkában.

A fej középhosszú, az orrhát enyhén megtört, a fülek közép nagyok, előre hajlóak. A szemek barnák, a szemöldök és a szempillák feketék.

A farktő jellegzetesen vastag a farkbojt fehér, de belseje mindig fekete.

A minimális csecsszám, 5-5 szabályos, jói fejlett csecs, mindkét oldalon.

A hátvonal egyenes, vagy enyhén ívelt, az ágyék rövid, vagy középhosszú.

A csontozat finom, de nagyon kemény.

Nem kívánatos fajtajelleg hibák:

- világos, vagy rózsaszín bőr a has tájékon,
- nem pigmentált testnyílások,
- sötétbarna szőrvégek,
- barna vagy fekete szőrszálakkal tűzött fülek,
- túl finom, vagy túl durva szőrzet,
- túl kicsi felálló, vagy túl nagy lelógó fülek.

Nem megengedett fajtajelleg hibák:

- körülírt fehér foltok a bőrön
- fekete, vagy barna foltok a szőrzetten

- sárga, vagy csíkozottan sárga köröm
- rózsaszín csecsbimbók
- teljesen fehér farkbojt

1. ábra: Szőke mangalica

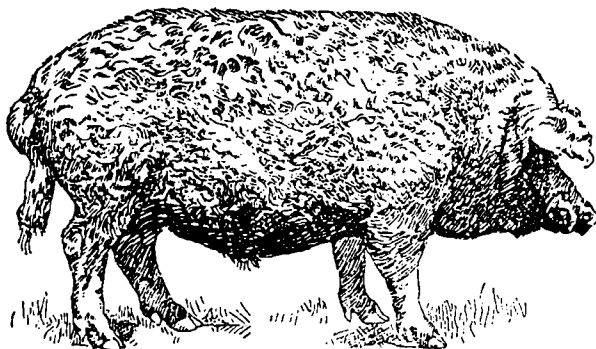

Fig. 1. Blond Mangalica

A fecskehasú mangalica

A fecskehasú mangalica a dél-magyarországi területeken alakult ki, a szőke mangalica és a szerémségi sertés keresztezéséből, szőrzete az oldalakon és a háton fekete, a test alsó fele, a has és a toka a szájszegletig húzódóan sárga, fehér, vagy ezüstszerű. A fajta jellemzője a kiváló szervezeti szilárdság, a durvább szőrzet, az időjárási és tartási viszonyokkal szembeni kiváló ellenálló képesség. A mai példányok a szőke mangalicánál kisebb termetűek, de a leírások szerint ráms robusztus állatok voltak, melyek nem adtak olyan jó vágási kitermelést, mint a szőke mangalica és lassabban gyarapodtak, de nagyobb súlyra hizlalhatók voltak.

A fecskehasú mangalica sertések bőre pigmentált szürkés-fekete, a természetes testnyílások és a tűrókarima feketék, a csecsek és a körömök ugyancsak feketék.

Az egyéb tulajdonságok és a nem kívánatos fajtajelleg hibák, valamint a nem megengedett hibák lényegében azonosak a szőke mangalicáról leírtakkal, azzal a kiegészítéssel, hogy nem kívánatos fehér szőrvégek megjelenése a test oldalán és a háton, valamint, ha a világos szín a lábak külső oldalára is kiterjed, vagy magasan felhúzódik a test két oldalán.

2. ábra: Fecskehasú mangalica

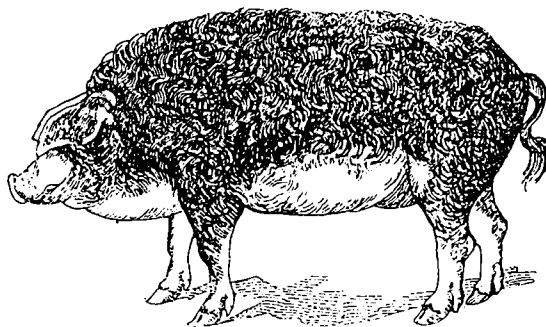

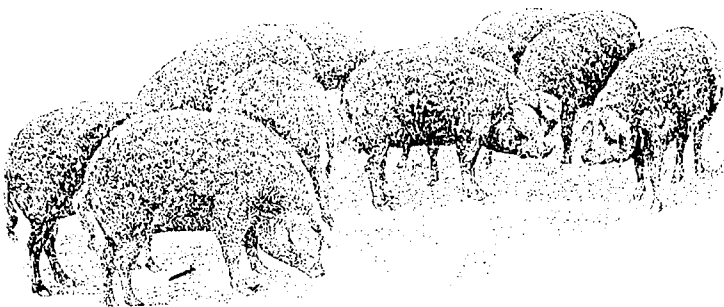
Fig. 2.: Swallow Bellied Mangalica

A vörös mangalica

A vörös mangalica az ősi magyar szalontai sertés és a szőke mangalica keresztezéséből származik, hagyományos tartási helye az erdélyi, kelet-alföldi térség, de az ország egyéb területein is elterjedt volt. Szőrzete sötétebb, vagy világosabb árnyalatú barnászvörös. Termete, súlya nagyobb a többi mangalicáénál, ezért növekedési erélye és szaporasága is jobb.

Az egyéb tulajdonságok és a nem kívánatos fajtajelleg hibák, valamint a nem megengedett hibák lényegében azonosak a szőke mangalicáról leírtakkal, gyakrabban fordul elő a világosbarna szem, ami nem megengedett küllemi hiba.

3. ábra: Vörös mangalica

Feltehetően már mangalicával javított szalontai sertések a kisbéri királyi ménesbirtokról (Monostori tanár régi fényképe után)(1)

Fig. 3.: Red Mangalica

„Szalonta” pigs, presumably improved by Mangalica on Royal Stud-farm Kisbér (on the basis of an old photo, made by Monostori)(1)

A génmegőrzési program

A program célja a mangalica sertés genetikai és fenotípusos megjelenésének változatlan fenntartása. Ennek követelménye, hogy mindhárom színváltozatban megőrizzük a fajtára jellemző külső és belső tulajdonságokat oly módon, hogy az állomány a legkisebb génvesztéssel megtartsa formagazdagságát, a beltenyésztés elkerülése mellett.

A tenyészcél, a kilencszázas évek elején kialakult zsírsertés típus fenntartása, a természetes tartási körülményekhez való jó alkalmazkodóképesség, és a kiváló húsminőség megőrzése. A fajtára jellemző határokon belül jó növekedési és reprodukciós teljesítmény. A hagyományos csoportos tartásban nélkülözhetetlen természetes szociális viselkedés és kedvező vérmérséklet.

További fontos célkitűzés, hogy a koca létszám mind a három fajtában elérje a nemzetközileg elfogadott minimális 1000 egyedet, arányos vonalmegoszlás mellett, és ezzel kilépjen a veszélyeztetett kategóriából. A fajtafenntartás érdekében szükséges a hasznosítási programok kidolgozása, melyek a mangalica eredeti tenyészcéljának megfelelnek és speciális igényeket kielégítő, piacképes terméket eredményeznek.

Az elmúlt években ismét megnőtt az érdeklődés a mangalicatartás iránt. Ennek egyik oka, hogy sokan nosztalgiából, a régi ízek kedvéért megpróbálják nagyapáik kedvelt fajtáját tenyészteni, elsősorban saját vágásra a ház körül, különösebb árutermelési elképzelések nélkül. A másik eset, hogy a gyenge minőségű legelők, nedves rétek, erdők újdonsült tulajdonosai a terület hasznosítására nagy számban telepítenek mangalicákat, sajnálatos módon ellenőrizetlen, vegyes állományokat, melyeknek jelölése, tenyésztése, szelekciója a szabad tartás miatt nem megoldható, így ezek a génrezerv munkában nem tudnak részt venni. Az ilyen állományok a tartás és a takarmányozás mostohasága miatt, a természetes szelekció hatására, egyre inkább hasonlítanak a mangalica előtti időszak primitív sertéseire.

AJÁNLOTT IRODALOM

- Baltay, M.(1983): Magyarországi sertésfajták és hibridek. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
 Csire, L. – Kertész, F.(1961): Gazdasági állatok hizlalása 2., Sertéshizlalás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
 Enesei Dómer, B.(1926): Magyarország Állattenyésztése. III. kötet. Sertésenyésztés. Pátria Kiadó, Budapest
 Enesei Dómer, B.(1925): A sertés tenyésztése és hizlalása. Atheneum Kiadó, Budapest
 Schandl, J. – Horn, A. – Kertész, F.(1953): Sertésenyésztés. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest

Érkezett: 2006. január
 Szerzők címe: Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet
 Authors' address: National Institute for Agricultural Quality Control
 H-1024 Budapest, Keleti Károly u. 24.